

вагу й з погляду ефективного землевпорядкування, тому що дозволяє забезпечити поступове вилучення земельних ділянок, з урахуванням побажань їхніх власників щодо передачі в оренду тим або іншим господарюючим суб'єктам.

Має бути розроблена нова концепція, що враховує особливості приватизації природних або регіональних монополій, а також підприємств-галузей. Це зумовлено тим, що від нової концепції до реального продажу об'єктів або інших форм роздержавлення проходить тривалий час, оскільки необхідно попередньо створити принципово нову правову базу, сформувати нові інститути контролю й регулювання природних монополій.

Технологічна деградація галузі триває й тепер. У плані трансформаційного періоду рівень сільськогосподарського виробництва в Україні знизився майже вдвічі.

Систематично здійснюване практично безконтрольне вилучення доходів аграрної сфери не супроводжується відповідними відрахуваннями в бюджет, що знижує його наповнюваність і стабілізаційну роль для сільського господарства. Кошти від фінансових операцій не надходять у місцеві бюджети, а це означає, що на всіх рівнях по вертикалі державного

устрою спостерігається зниження доходів від сільського господарства. У поєднанні з постійним диспаритетом цін це визначає неадекватну окупність капіталу, порівняно з іншими галузями національної економіки. Невідкладним має стати прийняття конкретних рішень щодо виходу із ситуації, що склалася, а також заходів щодо зміцнення реального власника й визначення його вирішального впливу на формування аграрної політики в країні.

Список літератури

1. Алексеев В.Е. Организация ассоциации предпринимателей в сельском хозяйстве // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. — 2001. — №12. — С. 18—22.
2. Крищенко К.Е. Роздержавлення власності в умовах України // Фінанси України. — 2003. — №3. — С. 11—21.
3. Гайдуцкий П.И. Организация акционерных и паевых обществ: Практик. пособие. — К.: УСХИ, 1992. — 211 с.
4. Амбросов В.А. Трансформационные процессы в аграрной сфере региона // Экономика АПК. — 2001. — № 2. — С. 66—70.
5. Саблук П.Т. Фінансові відносини в АПК. — К.: Освіта, 1999. — 275 с.
6. Пугачёв Н., Пугачева Е. Реформирование аграрных предприятий: достижения и проблемы // Экономика. — 2003. — №17. — С. 12—15.

УДК 664.1:334.761

О.М. Рибаченко,

аспірант,

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ТРАНСФОРМАЦІЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН У БУРЯКОЦУКРОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ

Стихийний процес приватизації цукрових заводів Вінниччини у 1995-1997 рр. спричинив перехід підприємств у власність різних фінансово-промислових структур. Незадовільний фінансово-економічний і матеріально-технічний стан нових господарюючих суб'єктів, а також неефективна управлінська політика нових власників прискорили й наближують процес банкрутства й руйнацію переробних підприємств. Як наслідок, станом на 2006 рік цукрова галузь Вінницької області налічувала 27 підприємств із 39, які функціонували на початок 90-х років минулого століття. Бершадський, Гніванський, Гонорівський, Соснівецький, Чечельницький, Чорноминський, Шпиківський, Ялтушківський цукрозаводи, сумарна потужність яких становить близько 20 тис. тонн сировини на добу, ліквідовані без права відновлення шляхом демонтажу устаткування на металобрухт. Причому купувалися ці заводи за часів гіперінфляції в Україні, тому доходи колишніх власників у кілька разів перевищують затрачені кошти. Розукомплекс-

товано ще чотири цукрові заводи (Ольчедаївський, Соболевський, Скоморошківський, Деревчинський), повна ліквідація яких планується найближчим часом. Робота шести переробних підприємств області законсервована через зміну власників або відсутність обігових коштів для початку нового сезону.

Нераціональна управлінська політика, постійна зміна керівного складу підприємств зумовила погіршення їх фінансово-економічного стану і банкрутство понад 20 з них, що у 1999—2003 рр. призвело до подальшого перерозподілу власності у цукровій галузі Вінниччини. Нині, незважаючи на наявність в області відомих у ділових колах власників, процеси, пов'язані з перепродажем, штучним банкрутством стали переважаними для цієї сфери економіки регіону.

Крім вищезазначених підприємств, що знаходяться у стані консервації, під загрозою ліквідації такі економічно відсталі цукрозаводи як ТОВ «Агроцукор», ЗАТ «Прилукуватинмаш-холдинг», ТОВ

«Удич-цукор». Протягом останніх кількох років тривалість сокодобування на цих заводах коливалася від 40 до 60 при оптимальному показнику 90—100 діб. Основною причиною відсталої продуктивності ряду підприємств є проблема обмеженості сировини, яка виникає через відсутність економічної ефективності й мотивації її вирощування.

У 2006 р. понад 60 % цукрових буряків вирощено за рахунок цукрових заводів, що інвестували у виробництво понад 100 млн грн [3]. Це підтверджує ефективність прямих капіталовкладень переробних підприємств у разі налагодження ними прямих зв'язків із сільськогосподарськими підприємствами, а також якщо існують взаємовідносини на основі вертикальної координації. Як зазначає Б.В. Курган: «Система договірних відносин є не тільки способом вертикальної координації виробництва, але і методом оперативного керування поточним виробничим процесом, спрямованим на постійне вдосконалення змісту контрактів з метою досягнення рівнопартнерських економічних відносин» [2].

Прикладом останніх є порівняно ефективна виробнича діяльність господарюючих суб'єктів цукрової промисловості, підконтрольних концернам «Укрпромінвест», «Континент», ТОВ «Астарт-Київ», ТОВ ТК «Регвін-Інвест» (табл.).

Концерну «Укрпромінвест» належать контрольні пакети акцій Погребищенського, Гайсинського та Крижопільського цукрових заводів. Останній з них має найбільшу потужність серед усіх переробних підприємств області (переробляє 6 тис. тонн сировини на добу). Проблема відсутності сировини було розв'язано через створення в зоні цукрового заводу власних агроформувань з виробництва цукрових буряків. Фінансування підприємств сировинної та переробної ланки дало змогу у 2006 році підвищити

урожайність цукрових буряків до 570 ц/га, завантажити потужність цукрових заводів на 90 %, посісти вагоме місце в області з виробництва цукру. За 2003—2005 рр. сума інвестицій у реконструкцію і модернізацію виробництва становила 58 млн грн [1]. Вагоме місце у цукровій галузі Вінниччини посідає концерн «Континент», до якого входять Степанівський, Юзефо-Миколаївський і Турбівський цукрові заводи, плідна співпраця яких із сільськогосподарськими підприємствами дозволила уникнути простоїв через неповну завантаженість виробничих потужностей і виробити 44,6 тис. тонн цукру, або 13 % загальнообласного показника.

Сільськогосподарські підприємства, позбавлені кредитування з боку переробних підприємств, мають значно гірші технічні показники якості цукрових буряків. Через порушення виробничих зв'язків між цукровими заводами та виробниками сировини відбуваються парадоксальні, здавалося б, речі: цукрові буряки, вирощені в області, вивозять за її межі. Натомість переробники не розвивають власні сировинні зони, а шукають цукросировину за межами регіону, в місцях, несприятливих для вирощування цієї технічної культури (в Одеській та Житомирській областях).

Занепокоєння щодо вивезення цукрових буряків за межі області мають під собою ґрунт, адже через складний фінансовий стан підприємств цукрова промисловість втратила своє бюджетонаповнююче значення (ще донедавна 60 % обласного бюджету формувалося за рахунок реалізації коренеплодів, цукру та продукції спиртової промисловості). З 1990 року надходження до держбюджету зменшилися у 4—5 разів, при тому, що у 2000—2002 рр. цукрозаводам було списано 29,8 млн грн заборгованості. Вінницька обласна державна адміністрація неодноразово

Таблиця

Показники роботи цукрових заводів Вінницької області

Показник	ДП «Новофастівське»	ВАТ «Крижопільський цукровий завод»	ЗАТ ТД «Соколівський цукор»	По області
Площа до збирання, га	3960	10809	6515	—
Валовий збір, тис. тонн	180,9	502,2	208,1	2933,5
Урожайність, ц/га	457	465	406	272
Дигестація, %	16,9	16,5	15,9	15,9
Перероблено буряків, тис. тонн	177,9	483,9	200,0	2825,3
Втрачено при зберіганні й транспортуванні, %	1,7	3,6	3,8	3,7
Забрудненість буряків, %	8,4	7,9	10,6	12,5
Вироблено цукру з 1 га посівів, ц	61,2	58,7	36,6	33,6
Вироблено цукру, т	24133,8	63171,0	23751,0	344507,8
Рейтинг у області	1	4	11	—

Джерело: дані обласної асоціації «Поділляцукор»

зово застерігала сільськогосподарських виробників, які займаються «спекуляцією» на ринку сировини, і надавала власні рекомендації: «всім суб'єктам господарської діяльності, які займаються вирощуванням цукрового буряку, обмежити вивіз і реалізацію його за межі Вінницької області» [3].

Проблема забезпечення сировиною, відсутність перспективи запуску ряду цукрових заводів Вінниччини спонукає до прийняття їх власниками рішень щодо реалізації обладнання підприємств на металобрухт. З огляду на те, що ряд цукрозаводів є стратегічними об'єктами для населених пунктів, у яких вони розташовані, вищезазначене призводить до загострення соціальної напруги в регіоні. Нині непоодинокі випадки пікетування трудовими колективами підприємств, щоб перешкодити власникам ліквідувати деякі заводи, і поки що результати не на користь працівників.

Свідченням незацікавленості більшості власників у розвитку цукропереробних підприємств є відсутність капіталовкладень у відновлення майже повністю зношеного обладнання й підвищення виробничого потенціалу заводів. Середній коефіцієнт старіння їх основних виробничих засобів перевищує 65 %, що негативно впливає на якість технологічного процесу та зумовлює втрати цукру-піску. Так, середньодобова потужність переробки цукросировини переважної більшості вінницьких підприємств становить близько 2 тис. тонн (крім Крижопільського заводу), водночас у країнах Європи цей показник досягає 12 тис. тонн на добу.

Поодинокі приклади здійснення технологічної модернізації переконують вітчизняних та іноземних інвесторів у доцільності вкладення капіталу в дану галузь. За останні два роки власники Томашпільського та Жданівського цукрозаводів частково переобладнали підприємства та підвищили потужність переробки на 25 %, що дало змогу збільшити виробництво цукру в 2006 році у середньому на 41 % порівняно з 2004 роком. Техніко-економічні показники виробництва поліпшуються. На Жданівському цукрозаводі приріст виходу цукру становив 1 %, витрати умовного палива зменшилися на 0,5 %, виробництво цукру в розрахунку на 1 га збільшилося майже на 7 ц.

За оцінками фахівців обласної асоціації «Подільцукор», після затяжного періоду збитковості, починаючи з 2003 року цукрова промисловість почала поступово відроджуватися, про що свідчить зменшення кількості нерентабельних переробних підприємств у досліджуваній області. У 2005 р. 13 цукрових заводів були збитковими, що на 35 % менше, ніж у 1999–2002 рр. У більшості випадків низькі показники ефективності цукрових заводів пов'язані зі зловживаннями керівників підприємств, які призводять до переведення продукції у «тіньовий обіг».

Як стверджують спеціалісти, близько 10 % цукру, виробленого підприємствами Вінницької області, знаходяться «в тіні». Протягом 2002–2006 рр. різниця між цукристістю і виходом цукру в деяких сучасно обладнаних підприємствах перевищувала 4 %, що призвело до недоотримання близько 20 % виробленого продукту. Спостерігаються факти завищення втрат цукру в процесі його варіння на Бабинському, Ситківському та Удицькому цукрових заводах у межах 4–5 %, що не є характерним для такого типу виробництва.

Незважаючи на фіктивну неефективність більшості цукрових заводів, ринок цукру й об'єкти цукровиробництва зацікавили російські бізнесові структури, а тому найближчим часом прогноуються активні фінансові вливання з боку інвесторів з Росії. Іноземна присутність в цукровій галузі представлена майже всіма цукровими заводами, крім Бродецького, Браїлівського та Іллінецького. В основному вона проявляється через володіння цілісно-майновими комплексами комерційних структур, що є власниками цукрових заводів. Більшість інвесторів є представниками російських, чеських, американських, кіпрських та німецьких компаній.

Можна передбачити, що в подальшому без дієвого контролю з боку влади за ходом перерозподілу власності на стратегічно важливі об'єкти цукрової промисловості регіону продовжаться фінансові маніпуляції вітчизняних та іноземних комерційних груп, що супроводжуватимуться продажем цукропідприємств їх власниками, поширенням механізмів їх доведення до штучного банкрутства і реалізації обладнання на металобрухт. Крім того, з моменту вступу України до СОТ виникне загроза неконкурентоспроможності більшості переробних підприємств на світовому ринку, що об'єктивно призведе до ліквідації ще третини існуючих заводів.

Висновки. Формування раціональної організаційно-виробничої структури підкомплексу, адекватної вимогам регульованого ринку цукру; господарсько-комерційна діяльність бурякосієних господарств і цукрових заводів на основі інтеграції; трансформація відносин власності, що ґрунтується на інвестиційно-орієнтованій приватизації переробних підприємств — важливі напрями економічного оздоровлення галузі [4]. Необхідною умовою збереження за регіоном першості з виробництва цукру є відновлення роботи Верховної Ради України над законопроектом про введення мораторію на демонтаж або розукомплектування цукрових заводів, що було започатковано ще у 2005 році. Переробні підприємства, що знаходяться у кризовому стані, мають бути тимчасово законсервовані з метою подальшої реструктуризації та модернізації. До компетенції органів обласної адміністрації разом з асоціацією цукровиків має входити наглядова діяльність

за суб'єктами цукрової промисловості за умов здійснення всіх можливих заходів зі збереження здорового інвестиційного клімату в регіоні.

Список літератури

1. Криницький Б.П. Нові підходи до відродження сільського господарства і зокрема цукрової галузі України // Цукор України. — 2006. — №1—2. — С. 11—13.
2. Курган Б.В. Міжгалузеві відносини у буякоцукровому підкомплексі АПК // АгроІнКом. — 2004. — №1—2. — С. 71—73.
3. Руденко Н. Аби не пересолодить // Агроперспектива. — 2006. — №9. — С. 38.
4. Румик І.І. Диверсифікація виробництва в цукробуякових агропромислових формуваннях // Економіка АПК. — 2003. — №1. — С. 75—78.



ГОСПОДАРСТВА НАСЕЛЕННЯ

УДК 631.115.1

В.К. Збарський,

д. е. н., професор,

Національний аграрний університет

М.П. Канінський,

к. е. н.,

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ОСОБИСТІ СЕЛЯНСЬКІ ГОСПОДАРСТВА: МІСЦЕ І РОЛЬ У ПРОДОВОЛЬЧОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КРАЇНИ

У сучасних умовах особисті селянські господарства є необхідною формою реалізації особистого та суспільного інтересів у сільському господарстві. Вони є реальними конкурентами сільськогосподарських підприємств у використанні трудових і матеріальних ресурсів, виробництві продукції. Вперше поняття «селянське господарство» було започатковано ще у 1906 р. в царській Росії. При проведенні земельної реформи в ті часи селянин одержував право вільного виходу з общини і створення селянського господарства. Однак трактування поняття «селянське господарство» неоднозначне. О. Чаянов вказував, що під одним і тим самим терміном «селянське господарство» в різних країнах розуміють різні за своєю природою господарські утворення. Якщо в Росії із загальної маси селянських господарств 90 % становлять чисто сімейні господарства, то в Західній Європі і Америці ця група досить незначна і термін «селянське господарство» застосовується до господарства напівкапіталістичного. Наслідком цього є те, що в економічній літературі під селянським господарством розуміють індивідуальне, особисте підсобне і фермерське. Таке трактування, на наш погляд, цілком виправдане, оскільки такі господарства суттєво відрізняються за обсягами виробництва і спо-

живання, рівнем товарності виробництва, трудовою зайнятістю. Саме тому «селянське господарство» доцільно розглядати як різноманітність організаційних формувань, які розвиваються на основі особистої й сімейної праці, приватній та інших формах власності.

Особисті селянські господарства — це особлива, заснована на приватній власності форма господарювання селян (як фізичних осіб), що здійснює виробництво, переробку, споживання сільськогосподарської продукції та реалізацію її надлишків.

Установлено, що у приватному секторі через реалізацію особистого інтересу основні фактори аграрного виробництва — земля, праця і капітал використовуються, як правило, краще, ніж у суспільному (табл. 1).

Незважаючи на глибоку економічну кризу 1990—2000 рр., особисті селянські господарства, на відміну від суспільних, забезпечили збільшення обсягів виробництва валової продукції сільського господарства. Порівняно з 1990 р. у 2000 р. по всіх категоріях господарств обсяги виробництва валової продукції зменшилися на 46,6 %, у тому числі в громадському секторі — майже у чотири рази. При цьому в особистих селянських господарствах виробництво зросло